

УДК 378.22:33(043.3)

О. МАКОВСЬКА

Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ВИКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СТУДЕНТІВ МАГІСТРАТУРИ

У статті розглядаються аспекти процесів інтенсифікації та індивідуалізації формування готовності до викладацької діяльності у студентів магістратури спеціальності «Соціальна педагогіка».

***Ключові слова:** інтенсифікація, індивідуалізація, готовність до викладацької діяльності, студенти магістратури.*

Постановка проблеми. Одним із шляхів оновлення змісту освіти й узгодження його із сучасними потребами є орієнтація навчальних програм на набуття ключових здатностей, визначення виробничих функцій, типових задач діяльності та умінь, якими повинен володіти випускник вищого навчального закладу та на створення ефективних механізмів їх запровадження. На сьогодні вже розроблено Державний стандарт вищої освіти ряду спеціальностей, в тому числі і спеціальності «Соціальний педагог»

із визначенням узагальненого об'єкту діяльності: соціально-педагогічна діяльність в різних функціональних соціальних організаціях усіх форм власності, а також в освітніх, культурних, наукових, консультативних організаціях та установах; у підрозділах органів державного та муніципального управління у справах сім'ї та молоді.

Розроблений Галузевий стандарт вищої освіти зі спеціальності «Соціальна педагогіка» складає основу для створення методики викладання соціально-педагогічних дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою інтенсифікації процесу формування готовності до викладацької діяльності розробляли В.О. Сластьонін [10], О.І. Щербаков [13]. Інтенсифікацію навчання досліджували А.О. Вербицький [3], С.І. Архангельський [2]; проблеми інтенсифікації навчального процесу у вищій школі А.М. Алексюк [1], С.І. Архангельський [2], Ю.К. Бабанський [11], А.О. Вербицький [3], С.У. Гончаренко [4], І.А. Зязюн [9], В.В. Лихолетов [7], В.О. Сластьонін [10].

Мета статті – розглянути деякі аспекти підготовки майбутніх викладачів, студентів-магістрантів до викладання соціально-педагогічних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Галузевий стандарт вищої освіти зі спеціальності «Соціальна педагогіка» визначає комплекс виробничих функцій, які повинні реалізувати соціальні педагоги у своїй професійній діяльності: гностична, комунікативна, організаторська, діагностична, прогностична, посередницька, охоронно-захисна, попереджувально-профілактична, соціально-терапевтична, корекційно-реабілітаційна. Тому одним із напрямів формування у майбутніх викладачів готовності до викладання соціально-педагогічних дисциплін є глибокий аналіз їх змісту з погляду забезпечення основ для формування здатності до реалізації цих функцій.

Від якості професійної підготовки соціальних педагогів, її інтенсивності та мобільності залежить майбутнє країни, оскільки соціально-ціннісний, суспільно-історичний досвід, вироблений наукою і практикою, значною мірою акумульований в особистості соціального педагога.

Проведений нами аналіз вимог до особистості та діяльності майбутнього соціального педагога свідчить, що одним з найважливіших елементів професійно-педагогічної компетентності фахівця є його методична компетентність, яка водночас є і засобом реалізації особистості соціального педагога в його професійно-педагогічній діяльності. Вивчення та узагальнення досвіду професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах свідчить, що для процесу формування готовності до викладацької діяльності характерні загальні закономірності незалежно від профілю та терміну навчання [15]. У наслідок цього, умови двопрофільної спеціалізації (соціальний педагог та викладач), додаткові дисципліни, що належать до другої спеціальності, не вносять дисонансу до професійної підготовки магістрів. Проте викладацька діяльність потребує від них більших інтелектуальних зусиль, більш чіткої організації їх навчання, а відтак – більш удосконаленої системи викладання соціально-педагогічних дисциплін. Проте, як нами було вже зазначено, більшість магістратур соціально-педагогічного напрямку взагалі не передбачають педагогічної підготовки. У тих вищих навчальних закладах, в яких професійна підготовка магістрів з соціально-педагогічних спеціальностей містить психолого-педагогічні дисципліни, останні мають однобічну спеціальну (наприклад, «Методика викладання соціально-педагогічних дисциплін») або загальну спрямованість (наприклад, «Педагогіки вищої школи»), обсягом 54 години. Педагогічна спрямованість магістерської практики не реалізується.

Успіх викладацької діяльності соціально-педагогічних працівників визначається не тільки якістю здобутих професійних знань і умінь у процесі їх навчання у вищому навчальному закладі, а й тими професійними нахилами і здібностями, як забезпечують професійну діяльність на творчому і пошуковому рівні. Тому, крім якісного аспекту методичної підготовки, необхідно також забезпечити розвиток професійно значущих нахилів і здібностей у майбутніх соціальних педагогів [5, с. 96].

Відтак, украй важливим є дійсне забезпечення педагогічної спрямованості професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у магістратурі, причому крізь усі форми організації навчання, що є вимогою нормативно-правової бази вищої освіти в Україні.

З процесом інтенсифікації формування готовності до викладацької діяльності у студентів магістратури тісно пов'язана індивідуалізація навчання. У сучасній педагогічній науці вона розглядається як організація навчального процесу з урахуванням індивідуальних особливостей студентів, їх інтересів, нахилів, здібностей, що дозволяє створити оптимальні умови для реалізації потенційних можливостей кожного студента і здійснюється в умовах колективної навчальної роботи в межах загальних завдань і змісту навчання [14, с. 359-360].

Сучасна теорія та практика індивідуалізації навчання базуються на урахуванні здебільшого тих особливостей студентів, які зумовлюють процес учіння. Нині ще глибоко не вивчена проблема врахування таких індивідуальних особливостей тих, хто навчається, як інтереси, нахили, спеціальні здібності, хоча молодь студентського віку має значні відмінності у спеціальних здібностях. Урахування цих здібностей також впливає на якість підготовки фахівців, а отже, і на зміст їх майбутньої викладацької діяльності. Незначний період професійної підготовки майбутніх викладачів у межах магістратури соціально-педагогічного напрямку висуває додаткові вимоги щодо педагогічної інтенсифікації її змісту. Внаслідок тривалості професійної підготовки у магістратурі від одного до двох років (причому майже півроку триває магістерська практика) саме інтенсифікація навчального процесу забезпечить, на нашу думку, ефективність формування готовності до викладацької діяльності. Цю методику індивідуалізації навчання розроблено та апробовано при підготовці майбутніх соціальних педагогів на кафедрі соціальної педагогіки Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Індивідуалізація методичної підготовки майбутніх викладачів дозволяє не тільки розвивати їх професійно значущі нахили та здібності, підвищувати якість професійного навчання, а і сприяти забезпеченню тіснішого взаємозв'язку між соціально-педагогічним та методичним аспектами підготовки.

Взагалі, під терміном «інтенсифікація» у педагогіці розуміють: 1) посилення, збільшення напруженості, продуктивності, дієвості; 2) підвищення інтенсивності діяльності за допомогою більш повного, ефективного використання технічних, матеріальних і трудових ресурсів [6, с. 357].

Інтенсифікація навчання, згідно з А.О. Вербицьким [3], полягає у передачі більшого обсягу навчальної інформації студентам при умові незмінної тривалості навчання без зниження вимог до якості знань.

На думку С.І. Архангельського [2], інтенсифікація навчального процесу у вищій школі означає підвищення якості навчання та одночасне зниження часових затрат за рахунок використання активізуючих засобів, форм та методів навчання. Сутність інтенсифікації полягає, як стверджує науковець, в ефективності викладання, ефективності учіння та ефективності навчального матеріалу [2].

За Т.І. Ільїною [13], інтенсифікація навчального процесу – це передусім забезпечення стійкого засвоєння відібраного кола професійно необхідних знань та опрацювання відповідних умінь і навичок в оптимально допущені суспільством терміни.

Як зазначає В.О. Сластьонін, в основі інтенсифікації професійної підготовки полягає програмно-цільовий підхід, сутність якого – в єдності всіх сторін навчання, у їх підлеглості кінцевому результату, в нашому випадку – формуванню готовності майбутніх соціальних педагогів до викладацької діяльності. Тому, перехід на інтенсивний шлях навчання у вищій школі означає: шукати та створювати такі методи, прийоми, способи та засоби навчання, які дозволяють підвищити ефективність навчально-виховного процесу, причому не за рахунок напруження в діяльності викладача та студента [10].

Отже, незважаючи на наявність різних наукових підходів до розуміння сутності інтенсифікації навчання, інтенсифікація професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів має відбуватися на основі підвищення ефективності діяльності викладачів,

навчально-професійної діяльності студентів, навчального змісту з метою формування готовності до викладацької діяльності у магістрантів.

Успішна інтенсифікація навчального процесу передбачає розробку та впровадження науково-обґрунтованих методів керівництва пізнавальним процесом, що мобілізує творчий потенціал. Підвищення темпів професійної підготовки майбутніх викладачів може бути досягнуто завдяки удосконаленню змісту навчального матеріалу та методів навчання. Здійснений нами аналіз праць вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячених проблемі інтенсифікації навчального процесу у вищій школі (А.М. Алексюк [1], С.І. Архангельський [2], Ю.К. Бабанський [11], А.О. Вербицький [3], С.У. Гончаренко [4], І.А. Зязюн [9], В.В. Лихолетов [7], В.О. Сластьонін [10]) дозволив визначити такі шляхи вдосконалення змісту навчального матеріалу: раціональний відбір навчального матеріалу з чітким виділенням в ньому базової частини та додаткової, вторинної інформації, відповідно основної та додаткової літератури; перерозподіл за часом навчального матеріалу з тенденцією надання нової інформації на початку заняття, коли сприйняття студентів є більш активним; концентрацію аудиторних занять на початковому етапі освоєння навчального змісту з метою формування мотивації та установки, необхідних для активізації самостійної роботи студентів; раціональне дозування навчального матеріалу для багаторівневого опрацювання нового матеріалу з урахуванням того, що процес пізнання розвивається не за лінійним, а за спіральним принципом; забезпечення логічної наступності нової та вже опанованої інформації, активне застосування нового матеріалу для повторення та більш глибокого засвоєння вже пройденого; економічне та оптимальне використання навчального часу [12, с. 119].

Удосконалення методів навчання забезпечується шляхом: широкого використання колективних форм пізнавальної діяльності (парна та групова робота, рольові та ділові ігри); формуванням у викладачів відповідних умінь організації управління навчальною діяльністю студентів; удосконаленням навичок педагогічного спілкування, що мобілізують творче мислення студентів; застосуванням сучасних аудіовізуальних засобів, інформаційних засобів навчання [12, с. 118].

У процесі проведення занять з курсу «Методика викладання соціально-педагогічних дисциплін» ми значну увагу приділяємо питанням особистісного розвитку викладача, адже завдання подібних впливів спрямовані на когнітивний, емоційний та поведінковий аспекти, що дозволяє визначити мету роботи як розширення самосвідомості майбутніх спеціалістів. Крім того, тренінг дає поштовх роботі із самовдосконалення своєї особистості.

Перспективним шляхом підвищення ефективності підготовки студентів-магістрантів до викладання соціально-педагогічних дисциплін вважаємо їх залучення до організації науково-дослідної роботи: наприклад, проведення занять наукового гуртка чи проблемної групи з питання, яке є об'єктом дослідження студента-магістранта і висвітлюється у його магістерській роботі. Це дозволить студенту не лише апробувати результати свого дослідження, а й вчитися організовувати дослідницьку роботу студентів.

Інтенсифікація професійної підготовки майбутніх викладачів як продуктивний спосіб покращення магістерського навчання передбачає досягнення бажаних результатів – формування готовності до викладацької діяльності за рахунок зміни якісних чинників, зокрема, шляхом напруження внутрішніх інтелектуальних сил особистості в процесі пізнавальної діяльності. Адже відомо, що людина має великі можливості для інтелектуального зростання. Звідси, завдання професійної підготовки майбутніх фахівців полягає у забезпеченні організації навчально-виховного процесу. У такому разі інтенсифікація полягає й у використанні інноваційних педагогічних технологій (проблемних, комп'ютерних, ігрових), спрямованих на якісну перебудову навчально-виховного процесу. Адже саме проблемні методи дозволяють створити умови для роз-

витку мислення студента, його пізнавальних здібностей, творчих умінь; стимулюють активну творчу позицію особистості; забезпечують засвоєння знань, умінь, самостійно здобутих в ході активної пізнавальної діяльності [7, с. 173].

Якщо враховувати те, що ступінь інтенсифікації педагогічного процесу складає: при лекційній формі з використанням наочних посібників 30 %, аудіовізуальних засобів – 50 %, при організації навчальних дискусій – 70 %, а при застосуванні активних методів – 90 % [8], то саме впровадження останніх забезпечить підвищення якості викладання, навчальної діяльності студентів.

Як свідчать дослідження багатьох дидактів вищої школи (С.І. Архангельський [2], А.О. Вербицький [3], В.О. Сластьонін [10]), найбільший ефект щодо інтенсифікації педагогічного процесу у вищій школі забезпечують такі методи, як метод ділових ігор та метод аналізу ситуацій.

Перевагою методу ділових ігор є їх наближеність до умов реальної діяльності та можливість для студентів не тільки знайти рішення певної задачі, але і відчутти результат прийнятого рішення. Це досягається завдяки тому, що в кожній діловій грі існує повністю розроблений та відпрацьований алгоритм (блок-схема) надходження інформації та прийняття рішення; існує імітаційна модель об'єкта, існує багато можливостей впливу на модель і студент має обрати дію для того, щоб досягнути найкращого результату. Завдяки спробам та помилкам студенти вчаться формувати таку послідовність дій, яка дозволить отримати високі результати у певних ситуаціях. Саме завдяки цьому дуже швидко формуються навички практичних дій, нові способи оволодіння викладацькою діяльністю.

Метод аналізу ситуацій є другим засобом педагогічної інтенсифікації, має багато різновидів, найбільш часто вживаними з яких є: ситуації-ілюстрації, ситуації-проблеми, ситуації-вправи та ситуації-оцінки. Оскільки основним завданням професійної підготовки майбутніх фахівців є формування в них готовності до професійної діяльності, то можуть бути застосовані всі вищезазначені види ситуацій. Проте найбільший ефект мають усе-таки ситуації-проблеми: в процесі аналізу цих ситуацій поступово, від завдання до завдання, для студентів стає звичним виконання у певній послідовності операцій: з аналізу інформації, що містить ознаки проблеми, з виявлення проблеми, формування мети, уточнення завдання, визначення вимог до вирішення та критеріїв для оцінки його ефективності. Вирішення ситуаційної задачі надає великий навчальний та розвивальний ефект тому, що поглиблює досвід студента, удосконалює його вміння та навички, актуалізує спеціальні знання. Процесуальним компонентом вивчення методики викладання соціально-педагогічних дисциплін є навчальна педагогічна ситуація, яка актуалізує особистісні функції майбутніх викладачів. Для того, щоб навчальна педагогічна ситуація сприяла формуванню готовності магістрантів до викладацької діяльності, необхідно, щоб вона відповідала таким вимогам: 1) представляла зміст методики викладання соціально-педагогічних дисциплін у вигляді особистісно-орієнтованих завдань, які пов'язані із виявленням ціннісно-орієнтаційних компонентів навчального матеріалу, який буде засвоюватися студентами; 2) давала можливість для імітації соціально-рольових і часових умов протікання реального педагогічного процесу в умовах вищої педагогічної школи; 3) створювала умови для організації діалогу, що сприяв би самовираженню кожного із студентів, які беруть участь в обговоренні педагогічної ситуації.

Оскільки однією з складових інтенсифікації професійної підготовки майбутніх фахівців є підвищення ефективності діяльності викладачів, важливою є організація спеціальних заходів, що сприятимуть розвитку їх професійної компетентності. Особливого значення для викладачів, які працюють зі студентами магістратури соціально-педагогічного напрямку, є презентація нових активних методів навчання. Такі методи, як ділові та організаційно-діяльнісні ігри, тренінги професійного (соціально-педагогічного) мислення, метод проектів є не тільки ефективними методами

професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, але й мають великий ресурс успішного формування в них готовності до викладацької діяльності у нетривалий термін навчання у магістратурі. Ми наголошуємо для студентів-магістрантів, що пізнавальний процес відбувається лише за умови, коли система діяльності студента мотивована за допомогою цілеспрямованих впливів з боку викладача і «відкрита» для отримання знань, формування умінь, для особистісного розвитку. Діяльність на особистісному рівні безпосередньо присутня у процесі діалогізації педагогічного процесу. Студент актуалізує свій рівень пізнавальної діяльності, спрямувавши її на доведення правильності чи обґрунтування хибності певних тверджень, на отримання нових знань у процесі дискусії. Одночасно відбувається актуалізація особистісних мотивів, якостей, цінностей викладача, який повинен не лише констатувати правильність чи хибність запропонованих тверджень, а й спонукати студентів до міркувань. У процесі такої організації педагогічного процесу відбувається істинна взаємодія студента і викладача, що відображає процеси впливу студента та викладача один на одного, взаємну зумовленість їхньої діяльності, породження діяльністю викладача пізнавальної діяльності студентів, яка, в свою чергу, породжує наступну організаторську діяльність викладача. Тут відбувається взаємний перехід, під час якого змінюється стан кожного. У ході такого навчання дві сторони педагогічної системи не тільки міняються місцями, а й безперервно змінюються самі, як на інформаційному, так і на особистісному рівнях, викликаючи зміну всього взаємодіючого цілого.

Зміст інтерактивних технологій навчання спрямований на моделювання майбутньої професійної діяльності у навчальних задачах, моделювання з метою розвитку професійних умінь. Навчальну задачу ми розглядаємо як модель певної реальної ситуації, що породжується процесом навчання, носить для конкретного суб'єкта проблемний характер і дозволяє у процесі розв'язування формувати професійно значущі якості особистості. Тобто результатом діяльності студента з розв'язування навчальної задачі є два компоненти: 1) застосування знань, формування умінь; 2) відображення змін у внутрішньому, духовному світі студента, зміна його як майбутнього спеціаліста, новоутворення особистості. Тому наголошуємо для майбутніх викладачів, що задачі у професійному навчанні повинні будуватися із врахуванням контекстного підходу, який передбачає скорочення розриву між штучністю навчальних процедур та реальною професійною діяльністю спеціаліста.

Висновки. Отже, введення до змісту магістерської підготовки майбутніх соціальних педагогів форм навчання на основі інтенсифікації навчального процесу за всіма її напрямками забезпечить, на нашу думку, успішне формування в них готовності до викладацької діяльності у ВНЗ.

Перспективи подальших розвідок із напрямку. Незважаючи на значний інтерес науковців до питань готовності майбутніх соціальних педагогів до викладацької діяльності, проблема формування готовності майбутніх фахівців до викладацької діяльності в умовах магістратури як у теоретичному, так і у практичному аспекті залишається малодослідженою, що виявляється у відсутності єдиного розуміння цього феномену, теоретично визначеної моделі.

Список використаних джерел

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи. Історія. Проблеми / А. М. Алексюк – К. : Либідь, 1998. – 558 с.
2. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / С. И. Архангельский – М. : Педагогика, 1989. – 368 с.
3. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход : метод. пособие / А. А. Вербицкий – М. : Высшая школа, 1991. – 204 с.
4. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко – Київ – Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. – 278 с.
5. Дев'ятьярова Т. А. Взаємозв'язок інженерної та методичної підготовки інженерів-педагогів швейного профілю на основі індивідуалізації навчання / Т. А. Дев'ятьярова // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – 2001. – № 1. – С. 95-98.

6. *Энциклопедия освіти // Акад. пед. наук України; [головний ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.*
7. *Лихолетов В. В. Профессиональное образование: гуманизация и технологии творчества / В. В. Лихолетов – М. : МГУ, 2001. – 230 с.*
8. *Озерова Т. В. Активные методы в системе методического обеспечения профессиональной подготовки инженерно-педагогических кадров / Т. В. Озерова // Инновации в образовании. – 2003. – № 5. – С. 101-104.*
9. *Основы педагогического мастерства : учеб. пособие [для пед. спец. высш. учеб. Заведений] / И. А. Зязюн, И. Ф. Кривонос, Н. Н. Тарасевич и др.; [под ред. И. А. Зязюна]. – М. : Просвещение, 1989. – 302 с.*
10. *Педагогика / [Сластенин В. А., Исаев И. Ф., Мищенко А. И., Шиянов Е. Н.]. – М. : Школа-Пресс, 2000. – 512 с.*
11. *Педагогика : учеб. пособие [для студентов пед. ин-тов] / под ред. Ю. К. Бабанського. – М. : Просвещение, 1983. – 608 с.*
12. *Приходько Т. П. Формування готовності майбутніх економістів до викладацької діяльності у процесі магістерської підготовки: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Т. П. Приходько. – Запоріжжя, 2009. – 279 с.*
13. *Проблемы совершенствования системы психолого-педагогической подготовки учителя : межвузовский сборник научных трудов / под ред. проф. А. И. Щербакова. – Ленинград, 1980. – 165 с.*
14. *Российская педагогическая энциклопедия: в 2-х тт. / гл. ред. В. В. Давыдов. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1993. – Т. 1 : А-М. – 608 с.*
15. *Шадриков В. Д. Формирование подсистемы профессионально важных качеств в процессе профессионализации / В. Д. Шадриков, В. Н. Дружинин // Проблемы индустриальной психологии. – Ярославль : из-во Ярославского гос. ун-та, 1979. – С. 3-18.*

Стаття надійшла до редакції 17.02.2012.

Маковская Е.

Черниговский национальный педагогический университет имени Т. Г. Шевченко,
Украина

ИНТЕНСИФИКАЦИЯ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ К ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ У СТУДЕНТОВ МАГИСТРАТУРЫ

В статье рассматриваются аспекты процессов интенсификации и индивидуализации формирования готовности к преподавательской деятельности у студентов магистратуры специальности «Социальная педагогика».

Ключевые слова: интенсификация, индивидуализация, готовность к преподавательской деятельности, студенты магистратуры.

Makovska O.

Chernihiv National Pedagogical University named after T.G. Shevchenko, Ukraine

THE STUDENTS OF CITY COUNCIL HAVE INTENSIFICATION OF PROCESS OF FORMING OF READINESS TO TEACHING ACTIVITY

In the article the aspects of processes of intensification and individualization of forming of readiness are examined to teaching activity for the students of city council of speciality «Social pedagogics».

Keywords: intensification, individualization, readiness to teaching activity, students of city council.